

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В. М. КОРЕЦЬКОГО
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ПРАВОВА РЕФОРМА: концепція, мета, впровадження

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

VIII

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

23 листопада 2017 р.
КИЇВ

ДО 85-РІЧЧЯ
АКАДЕМІКА НАІПрН УКРАЇНИ

ЯРОСЛАВНИ ШЕВЧЕНКО

(1932-2017)

Вікторія Шпіляревич,
*к.ю.н., викладач кафедри кримінального права
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

На сьогодні одним із пріоритетних напрямів внутрішньої політики будь-якої держави є протидія злочинності. Політика держави у сфері протидії злочинності передбачає комплекс заходів, серед яких головну роль виконують заходи соціального, економічного, політичного, правового, організаційного і культурно-виховного характеру. У системі правових заходів певне місце посідають кримінально-правові заходи безпеки, які є різновидом заходів кримінально-правового характеру, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України), які від імені держави за мотивованим рішенням суду застосовуються до особи, що перебуває у «небезпечному стані», з метою запобігання повторному вчиненню нею суспільно небезпечного діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України¹.

На жаль, у нашій державі зазначені вище заходи у сфері кримінально-правової політики України, як самостійний вид профілактичного впливу, досі не визнаються і, мабуть, через це не отримали свого належного закріплення у законі України про кримінальну відповідальність. Свідченням цього є те, що у Загальній частині чинного КК України дотепер немає жодної норми, не кажучи про окремий самостійний інститут, яка визначала б поняття, систему, мету та підстави застосування відповідних заходів.

Досліджуючи місце кримінально-правових заходів безпеки у сфері протидії злочинності доцільно звернути увагу на функції, які вони виконують і реалізація яких спрямована на досягнення цілей кримінально-правової політики України та виконання тих завдань, які стоять перед КК України. Насамперед варто зазначити, що слово «функція» походить від латинського «functio» – виконання, здійснення, діяльність, обов'язок, робота, призначення². Із філософської точки зору, функція являє собою основні напрями діяльності (виконання, здійснення) у межах певної системи, до якої вона належить³. Враховуючи вище викладене, слід зазначити, що функції кримінально-правових

¹ Шпіляревич В. В. Кримінально-правові заходи безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / В.В. Шпіляревич. – Львів, 2015. – с. 4, 8, 12.

² Словарь иностранных слов / под ред. И. А. Лехина и проф. Ф. Н. Петрова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1949. – С. 706.

³ Керимов Д. А. Философские проблемы права / Д. А. Керимов. – М., 1972. – с. 190; Философская энциклопедия: в 5-ти т. – Т. 5. – М., 1970. – с. 168, 437.

заходів безпеки – це основні напрями правового впливу на найважливіші суспільні відносини, які виникають з приводу вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, та вказує на наявність у неї так званого «небезпечного стану», шляхом усунення потенційної ймовірності повторно вчинити нею це ж діяння. Зокрема, вбачається, що кримінально-правові заходи безпеки у діяльності, пов'язаній з протидією злочинності, виконують охоронну, захисну, навчально-виховну, лікувально-реабілітаційну, контрольно-наглядову та спеціально-превентивну функції.

А зараз більш детально про зміст кожної із них.

Охоронна функція кримінально-правових заходів безпеки спрямована на охорону найважливіших суспільних відносин кримінально-правовими заходами безпеки шляхом визначення їх системи у Загальній частині КК України або безпосередньої регламентації у санкції норми відповідної статті Особливої частини КК України, що дозволяє застосовувати такі заходи до особи, у випадку вчинення нею того чи іншого суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, та перебуває у так званому «небезпечному стані».

Захисна функція кримінально-правових заходів безпеки спрямована на захист порушених прав і свобод людини і громадянина шляхом безпосереднього застосування їх до відповідної особи, яка уже вчинила конкретне суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, і перебуває у так званому «небезпечному стані».

Навчально-виховна функція кримінально-правових заходів безпеки має педагогічний та соціальний зміст, оскільки вона пов'язана із застосуванням до неповнолітніх правопорушників, які вчинили суспільно небезпечне діяння, не залежно від того, досягли вони віку кримінальної відповідальності, чи ні, примусових заходів виховного характеру, у разі звільнення їх за наявності відповідних підстав, передбачених КК України, від кримінальної відповідальності чи покарання. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 105 КК України, суд може застосувати до неповнолітнього, звільнивши його від кримінальної відповідальності чи покарання, такі примусові заходи виховного характеру¹:

а) застереження;

б) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

в) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;

г) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і

¹ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341 – III // ВВР. – № 25 – 26. – 2001. – ст. 131.

має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

г) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

Навчально-виховна функція забезпечує свою реалізацію також й у разі призначення неповнолітньому у порядку, передбаченому законом, вихователя та застосування до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у стані обмеженої вікової осудності, педагогічно-лікувальних заходів з метою забезпечення їх повної психо-педагогічної корекції.

Лікувально-реабілітаційна функція кримінально-правових заходів безпеки реалізується шляхом застосування за рішенням суду до особи, яка перебуває у так званому «небезпечному стані», примусових заходів медичного характеру чи передачі її на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом через наявність у неї психічного захворювання, або застосування примусового лікування у разі наявності у останньої на момент вчинення злочину хвороби, що становить небезпеку для здоров'я інших (ч. ч. 2, 3 ст. 19, ст. 92, ч. 6 ст. 94, ч. 3 ст. 95, ч. 1 ст. 96)¹.

Відповідно до ч. 1 ст. 94 КК України, залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб, суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру (ч. 1 ст. 94)²:

- 1) надання амбулаторної психіатричної допомоги примусово;
- 2) госпіталізація до психіатричного закладу зі звичайним наглядом;
- 3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом;
- 4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом.

Примусове лікування може бути застосовано судом, незалежно від призначеного покарання, до осіб, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших (ч. 1 ст. 96)³.

Варто також зазначити, що під час застосування примусових заходів медичного характеру до неповнолітніх осіб повинні бути створені всі необхідні умови для можливого продовження їх навчання і професійної підготовки.

Частково виокремлена функція забезпечує свою реалізацію також й при здійсненні комплексного професійного впливу спеціалістів (медиків) у частині застосування відповідних лікувальних заходів до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у стані обмеженої вікової осудності, з метою забезпечення їх повної фізіологічної корекції.

Контрольно-наглядова функція кримінально-правових заходів безпеки реа-

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

лізується у разі застосування до особи, яка перебуває у «небезпечному стані», так званих підтримуючих заходів (звільнення особи від відбування покарання з випробуванням; звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років; звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; умовно-дострокове звільнення від відбування покарання), адміністративного нагляду чи судимості, оскільки у зазначених вище випадках, над поведінкою відповідної особи встановлюється контроль (нагляд) з боку спеціально уповноважених на це суб'єктів – органів пробації, поліції з метою виконання (дотримання) нею тих обов'язків, які покладені на неї судом.

Зміст *спеціально-превентивної функції* кримінально-правових заходів безпеки полягає у недопущенні в майбутньому повторного вчинення відповідною особою суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, шляхом усунення того «небезпечного стану», у якому вона перебуває.

Таким чином, незважаючи на те, що кримінально-правові заходи безпеки не здатні на належному рівні вирішити завдання щодо реалізації охоронної функції кримінального права, однак їх застосування як одного із кримінально-правових засобів впливу на злочинність на достатньо високому рівні забезпечує здійснення його спеціально-превентивної функції, оскільки такі заходи спрямовані на те, щоб особа, яка перебуває у «небезпечному стані», у подальшому повторно не вчинила те чи інше суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, тобто «не укорінилася у злочинних звичках». Саме цим досліджувані заходи задовольняють потреби сучасного цивілізованого суспільства у частині забезпечення правопорядку, охорони прав і свобод людини і громадянина. Адже, як слушно зазначає І. М. Горбачова, кримінально-правові заходи безпеки за характером обмежень і безпосередньою спрямованістю своєї дії є ефективним заходом у формуванні політики держави з попередження злочинності¹.

¹ Горбачова І. М. Заходи безпеки у кримінальному праві України (порівняльно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ірина Михайлівна Горбачова. – Одеса, 2008. – С. 168, 169.